

Nagy Krisztina

A pedagógusok médiaképe, sajtószabadsághoz való viszonya, valamint a médiaoktatás jelentősége és helye az oktatási rendszerben

A médiaműveltség fejlesztésében kulcsszerepe van az intézményes oktatásnak, és azoknak a pedagógusoknak, akik ismereteik, attitűdjeik alapján alakítják a médiaoktatás hazai helyzetét. Bár a jelenlegi Nemzeti Alapnteremben megjelenik a kiemelt nevelési célok között a médiatudatosság, és a tantárgy része az intézményes oktatásnak, a pedagógusképzés és -továbbképzés ma még nem igazodik az oktatási rendszerben elvárt követelményekhez. Ez a kutatás elsősorban a pedagógusok médiaszabadsághoz való viszonyát, a médiapiac működésére vonatkozó ismereteiket, az iskolai médiaoktatás lehetséges témaköreit vizsgálja. Eredményei azt jelzik, hogy a pedagógusképzés részeként foglalkozni kell a sajtószabadság demokratikus kultúrában betöltött szerepével, és a képzésben meg kell jelennie a médiapiac működéséhez, a tartalomkínálat és a piaci mechanizmusok közötti összefüggésekhez kapcsolódó ismereteknek is.¹

1. A kutatás kiindulópontjai és célja

A médiaismeret oktatása ma az általános iskola alsó tagozatától része az iskolarendszernek; helyet kapott a 2012-ben elfogadott Nemzeti Alapnteremben. A tárgy a kerettantervi rendszerben alsó tagozatban a vizuális kultúra részeként, felső tagozatban a magyar, a történelem, a vizuális kultúra és az informatika tantárgyakba integráltan jelenik meg. A középiskolákban a művészeti oktatás keretében az iskola döntésétől függően önálló tantárgyként találkozhatnak vele a diákok.

Noha – az új kerettantervi rendszer ellentmondásossága ellenére is – kiemelt helye van a kötelező oktatási rendszerben, a tantárgy tanításának feltételei, körülményei meglehetősen mostohák. Az elmúlt 15 évben elmaradtak a tárgyhöz kapcsolódó széleskörű tananyagfejlesztések, és a pedagógusképzés sem tartott lépést a médiakörnyezet, a médiapiac és a diákok médiahasználati szokásainak változásaival. Egy-egy különálló és különböző szintű felsőfokú képzést biztosító szak, kurzus, továbbképzés alkalmanként megjelenik a magyar felsőoktatási rendszerben, de egységes koncepcióról, a tárgy jelentőségéhez mérhetően kimunkált, széleskörű képzésről aligha beszélhetünk. Így a tantárgyat oktató pedagógusok felkészültsége, tárgyi és módszertani ismeretei igencsak eltérőek. Ezért is van nagy jelentősége minden olyan kutatásnak, adatgyűjtésnek, amely megpróbálja feltárni a tárgy oktatásához kapcsolódó humán erőforrás helyzetét.

Ez a kutatás egy PhD-dolgozat részeként született, amely a médiaműveltség médiapolitikai jelentőségével, szabályozási környezetével, kihívásaival foglalkozik. A kutatás célja annak feltérképezése volt, hogy a médiaoktatás jövőbeli érdemi fejlesztése érdekében milyen alapvető célok és elvárások fogalmazhatók meg a pedagógusképzéssel összefüggésben. A kutatás nem a médiaismeret oktató pedagógusok személyi és tárgyi feltételrendszerét vizsgálta, hanem azt, hogy milyenek az ismereteik és a viszonyulásaik a tárgy alapjaihoz kapcsolódó fogalmakhoz, így elsősorban a sajtószabadsághoz. A kutatás alapjogi és piaci kontextusban vizsgálja a pedagógusok médiaképét, ismereteit és attitűdjeit. Képet kíván nyerni a pedagógusok sajtószabadsághoz, médiaszabadsághoz fűződő viszonyáról,

¹ A publikáció az MTA Társadalomtudományi Kutatóközpontjában készült.

és a demokratikus hagyományok kontextusában értékrendbeli preferenciáikról. Arra a kérdésre keres választ, hogy a pedagógusok milyen ismeretekkel rendelkeznek a média világról és – ezzel összefüggésben – milyen elképzeléseik vannak annak oktatásának lehetőségeiről. Alapvető célkitűzése, hogy feltárja azokat a területeket, ahol a tanárok ismereteiben hiányosságok tapasztalhatók, és amelyek kiindulópontként szolgálhatnak a megfelelő médiaoktatást biztosító pedagógusképzés témaköreinek és feladatainak körvonalazásához.

Az adatfelvételre 2014-ben került sor, de a kapott eredmények alapján kirajzolódó kép ma is érvényesnek és aktuálisnak tekinthető, mivel a médiaoktatás intézményes működésében, a pedagógusképzésben és -továbbképzésben az azóta eltelt idő alatt nem történt olyan változás, amely érdemben alakította volna át a három évvel ezelőtti helyzetet. Erről tanúskodik az alapvető jogok biztosának 2016 februárjában kiadott jelentése is, amelyben a médiaoktatás hazai helyzetét vizsgálta, és egyebek között arra jutott, hogy a megfelelő kompetenciával rendelkező szakképzett pedagógusok hiánya, a médiaértés-oktatásra vonatkozó ismeretek főként elvi szinten létező, ám a gyakorlatban ellentmondásos hiányos átadása alkotmányos problémát okoz.²

Az elmúlt években zajló médiapiaci folyamatok, amelyek eredményeként a médiakínálat átláthatósága, a médiapiaci szereplők függetlensége erősen csökkent – „a médiapiac elvesztette a kormányzattal szembeni ellenálló képességét [...] miközben a külvilág számára a magyar médiapiac továbbra is sokszínűnek tűnhet”³ – csak nehezítették a pedagógusok tájékozódási, ismeretszerzési lehetőségeit, amelyek pedig alapfeltételei a tudatos médiahasználatnak, a kritikus médiahasználat oktatásának. Egyedül a sajtószabadság megítélése területén változhatott valamelyest a kép 2014 óta, de a most zajló piaci változások inkább csak erősíthetik a pedagógusok értékelését a sajtószabadság romló helyzetéről.

1.1. A kutatás módszertani háttere

A kutatás online sztenderd kérdőíves módszerrel történt. A kérdőív 35 – többnyire zárt – kérdésből álló sztenderd kérdőív volt, kitöltésére és az adatok rögzítésére a SurveyMonkey program segítségével került sor. A válaszadás önkéntes és teljes mértékben anonim módon történt.

A pedagógusok megkeresése két hullámban zajlott. Az első hullámra 2014 májusában került sor, ennek keretében a kérdőív kitöltésére felkérő levél 520 – a médiaoktatással kapcsolatba került⁴ – pedagógus emailcímére ment ki. A második hullám ugyanezt a kört célozta meg júniusban. Ezzel párhuzamosan a felkérő levél mindkét időpontban megjelent a Televele Médiapedagógiai Műhely Egyesület honlapján és Facebook-profilján. A májusi leveleket követően 76 kitöltött kérdőív érkezett, júniusban további 34.

2 Az alapvető jogok biztosának Jelentése az AJB - 479/2016.számú ügyben, http://www.ajbh.hu/documents/10180/2500969/Jelent%C3%A9s+a+m%C3%A9dia%C3%A9rt%C3%A9s-oktat%C3%A1s+helyzet%C3%A9r%C5%91l+497_2016/41838d72-616e-45bf-8b51-e744c4fa1b59 (letöltés: 2017. VIII. 31.).

3 Lásd Bátorfy Attila (2017): Az állam foglyul ejtésétől a piac fogva tartásáig. *Médiakutató*, tavasz-nyár, 7–30. o.

4 A hazai médiaoktatásban érintett tanárokról teljes körű, nyilvános adatbázis nem érhető el. A már hivatkozott, a médiaoktatás hazai helyzetét feltáró ombudsmani jelentés szerint az Oktatási Hivatal által az ombudsmani vizsgálat során rendelkezésre bocsátott információk szerint a KIR személyi nyilvántartásába bejelentett, médiaismerettel, médiaműveltséggel kapcsolatos ismereteket oktató pedagógusok 27 százalékának van megfelelő végzettsége. A jelenlegi jogszabályi környezet lehetővé teszi olyan pedagógusok alkalmazását is ezen a területen, akik nem rendelkeznek megfelelő szakképesítéssel. Az ombudsmani jelentés szerint az alapjogsérelem közvetlen veszélyét egyebek között a megfelelő kompetenciával rendelkező szakképzett pedagógusok hiánya okozza. Hozzáférhető, pontos adatok hiányában a megszólított minta nem a hagyományos mintavétel logikájában készült. A több mint 500 fős bázis alapja a Televele Médiapedagógiai Egyesület 2013-ban elindított programja volt, amelyben a médiapedagógia iránt érdeklődő óvónöket és tanárokat szólított meg a MOPED médiapedagógiai program népszerűsítése, illetve gyakorlati kipróbálása keretében. Az akkori kampány révén jelentkező érdeklődők adatait kiegészítettük azoknak a pedagógusoknak az emailcímével, akik 2013 végén érdeklődőként részt vettek a MOPED-et bemutató, az ország több pontján zajló előadássorozaton. Ez a lista tovább bővült a Hartai László, a Magyar Mozgóképfőiskola és Médiakutatói Egyesület elnöke által rendelkezésünkre bocsátott levelezési listával, amelyen a médiaoktatásba aktívan bekapcsolódó tanárok szerepeltek.

1.2. A minta

A kérdőívet óvónők és tanárok töltötték ki; összesen 110 kérdőív érkezett értékelhető formában. A válaszolók közel fele általános iskolában dolgozó pedagógus, meghatározó többségük állami fenntartású iskolában tanít, egyházi intézményben hét százalékuk, más intézményben (alapítvány, egyesület) tíz százalékuk dolgozik.

1. táblázat

A kérdőívre válaszolók megoszlása a munkahely szerint (százalékban)

Óvoda	13
Általános iskola alsó tagozat	26
Általános iskola felső tagozat	18
Középiskola	18
Egyéb	22
Nincs adat	3

Demográfiai szempontból vizsgálva a válaszoló pedagógusok 86 százaléka nő, 14 százaléka férfi. Ez csak kis mértékben tért el a Magyarországon tanító pedagógusok⁵ átlagos nemi arányától (78–22 %). A férfiak alig egyharmada tanított általános iskolában, többségük gimnáziumban vagy egyéb kategóriába sorolt oktatási intézményben dolgozott.

A válaszoló pedagógusok csupán egytizede nevesítette szaktárgyaként a médiaismeretet. Saját szakként legtöbben a magyart (31 százalék) nevezték meg, emellett még a történelmet, a vizuális kultúrát és az informatikát említették.

A kutatásban résztvevők 25 százaléka rendelkezett valamilyen médiatanári képesítéssel. A középiskolában oktatók többsége (60 százaléka), míg az általános iskola felső tagozatán oktatók egyharmada (30 százaléka) mondta azt, hogy a tárgy iránti érdeklődésen túl szakképesítéssel is rendelkezik. Az alsó tagozaton tanítók közül viszont csak minden tizedik válaszoló jelezte, hogy van ilyen képesítése. A válaszoló férfi pedagógusok négyötöde rendelkezett médiatanári szakképesítéssel, a nőknél ez az arány egyötöd volt. Az oktatási rendszer ezen a területen meglévő kialakulatlanságát jelzi az a komoly eltérés, amely a „szaktárgyként” való azonosítás, illetve a „szakképesítés” között mutatkozott. Az eltérés okai között a szakképesítés megszerzésének eltérő formáit és szintjeit jelölhetjük meg egyik okként, de ugyanígy fennállhat az a lehetőség is, hogy bár megfelelő szakképesítéssel rendelkezik egy pedagógus, szaktárgyként – a kialakított kerettantervi rendben – nem oktatja azt.

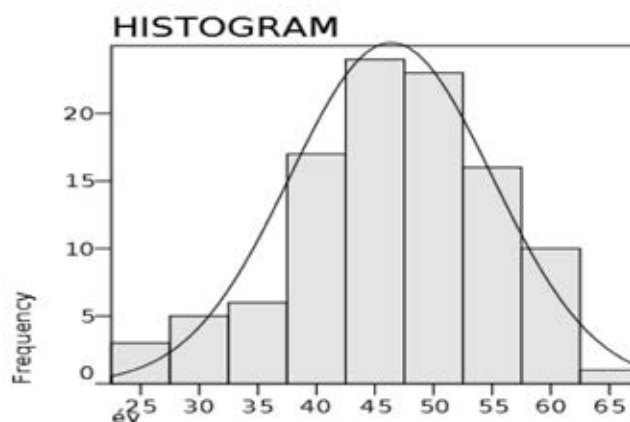
A kérdőívre válaszoló pedagógusok életkora 24 és 65 év között váltakozott, viszonylag normális eloszlással; az átlagos életkor 46 év volt, ami valamivel magasabb a pedagógustársadalom átlagos életkoránál (lásd az 1. ábrát).⁶ Az oktatási intézmények típusait tekintve nincs különbség az egyes intézményekben dolgozók átlagos életkora között, az óvodától a középiskoláig a válaszolók életkora az átlag körül mozgott. Ugyanígy a nemek szerinti bontásban sincs érdemi különbség ebből a szempontból a válaszolók között.

5 Sugár András: Tanárok és más értelmiségiek, *Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet*, 2009. VI. 17., <http://ofi.hu/tudastar/tanari-palya/tanarok-mas> (letöltés: 2017. VIII. 30.).

6 *Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet*, <https://www.ofi.hu/tudastar/jelentes-magyar/7-pedagogusok-tablazarok> (letöltés: 2017. VIII. 30.).

1. ábra

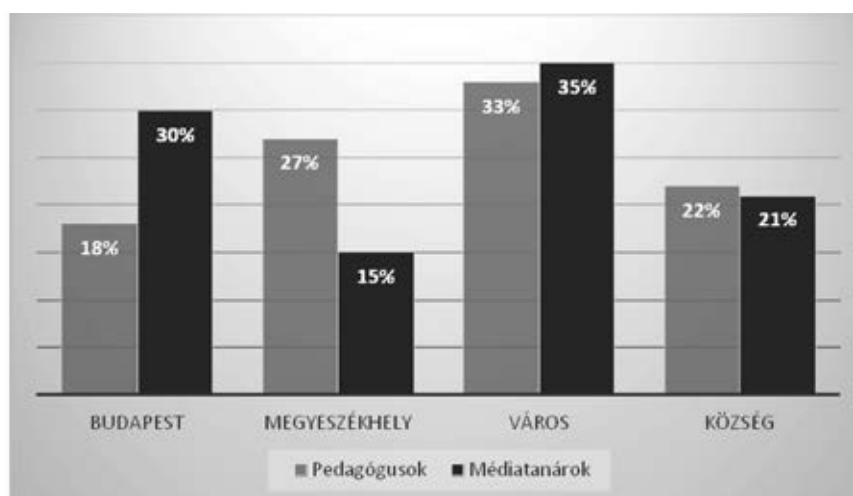
A válaszoló pedagógusok életkor szerinti megoszlása



A kérdőívre válaszoló pedagógusok településtípusok szerinti megoszlása közelített a pedagógustársadalom megoszlásához.⁷ Csupán a Budapest–megyeszékhely-relációban volt számottevő eltérés (lásd a 2. ábrát).

2. ábra

A válaszoló pedagógusok megoszlása településtípusonként



2. A sajtószabadsághoz való alapvető viszony

2.1. A sajtószabadság jelentéstartománya

A kérdőív első három kérdése a válaszolók sajtószabadsághoz való viszonyát, a fogalom jelentéstartományát, illetve az egyéb szabadságjogok és alkotmányos értékek közötti elhelyezését térképezte fel. Az első kérdés – nyitott formában – azt tudakolta, hogy: „Amikor azt a szót hallja, hogy sajtószabadság, milyen szó jut elsőként eszébe?” E kérdéssel azt

⁷ Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet, <https://www.ofi.hu/tudastar/jelentes-magyar/7-pedagogusok-tablazarok> (letöltés: 2017. VIII. 30.).

kívántuk kideríteni, hogy a sajtószabadság fogalmának jogfilozófiai jelentéstartományai közül mennyiben jelenik meg e szabadságjog demokratikus társadalom működéséhez kapcsolódó, annak feltételét biztosító tartalma, s mennyiben körvonalazódik a szabadságjog mögött meghúzódó önkifejezés szabadságának hangsúlyozása. Kíváncsiak voltunk arra is, hogy szimbolikus vagy inkább valós, mindennapi jelentés jelenik-e meg a válaszokban.

Ahogy az egy ilyen nyitott kérdésnél természetes, a válaszok igencsak megoszlottak. Mindössze egyetlen szó emelkedett ki a mezőnyből: a spontán válaszolók 12 százaléka említette a „demokrácia” kifejezést, azaz a fogalom társadalomszervező jelentése volt a meghatározó. Ha a „sajtószabadság” szóra vonatkozó szabad asszociációs kérdésre adott válaszokat egy pozitív–negatív értéktartalmú dichotómia mentén helyezük el, azt látjuk, hogy a pedagógusok nagy többsége pozitív értéktartalmú szót jelölt meg. Negatív értéktartalmú szót a válaszolók egyharmada említett, és egytizedük a pozitív–negatív értéktartalom szerint nem meghatározható szót választott. A válaszok tematikus csoportosítása alapján (azaz amikor nem szűken a szóhasználat, hanem annak tágabb jelentéstartalma alapján kategorizáljuk a válaszokat) árnyaltabb kép bontakozott ki. Az első említések között a szó pozitív társadalmi kontextusa jelent meg a leggyakrabban. A válaszolók 29 százaléka a „demokrácia”, a „pluralitás”, a „közélet” és más ehhez hasonló szavak említésével írta le azt a szót, amely a „sajtószabadság” kifejezésről elsőként eszébe jutott. Nem kevesen azonban kételyeiket, szkepszisüket, hiányérzetüket fogalmazták meg akkor, amikor a szó társításával negatív társadalmi kontextust idéztek fel. Olyan szavakat használtak, mint: „kacsa”, „nincs”, „problémás”, „városi legenda” stb.

Az első említések 20 százalékában a fogalom hangsúlyosan a szabadságjog önkifejezés lehetőségét biztosító karakterével összefüggésben jelent meg.

A magyar történelmi tudatban meghatározó, szimbolikus jelentőséggel bíró eseményeket, személyeket a válaszolók 11 százaléka hozta szóba. Számukra nem a szó mai jelentéstartalma volt meghatározó, hanem inkább a magyar történelmi hagyomány kontextusa jelent meg. Ők jellemzően az 1848-as forradalmat, a márciusi ifjakat, Petőfit említették.

Kevesen (8 %) kapcsolták a fogalmat a médiumokhoz, a sajtómunkásokhoz, a sajtó napi tevékenységéhez, ami azt jelzi, hogy sokkal inkább a szó társadalmi jelentése, semmint konkrét gyakorlóinak működése az, ami a jelentéstartományában jelen van.

A válaszok a megkérdezettek körében szórt eredményt mutattak, nem volt egységes, markánsan kimutatható jelentéstartománya a szónak; sokkal inkább az egyéni asszociációk sokasága jellemezte a válaszokat. Az eredmény azt is jelezte, hogy a sajtószabadság érvényesülésével összefüggésben a pedagógusok körében Magyarországon nincs olyan meghatározó történet, folyamat, amely egy-egy jelentéstartalom felé vinné el a gondolkodást. Az egyéni percepció, a habitus, a pillanatnyi közéleti aktivitás alakítja a válaszokat.

2.2. A sajtószabadság mint érték

A sajtószabadsággal összefüggésben a pedagógusok értékvilágát, társadalomszemléletét, a médiához való viszonyát több kérdéssel is vizsgáltuk. Mivel a részt vevő pedagógusok ismerték a felmérés célját, elképzelhető, hogy ez valamelyest befolyásolta válaszaikat, értékválasztásaikat. A válaszok alapján mégis nyugodtan kijelenthetjük, hogy a sajtószabadság fontos helyet foglal el világgépünkben.

Kiindulópontnak az ingleharti modellt⁸ tekintettük, és viszonyítási pontként az Európai Értékrend Vizsgálat elnevezésű 2008-as elemzést, illetve az ahhoz kapcsolódó 2013-ban lezajlott kutatásokat választottuk.⁹

⁸ A Ronald Inglehart által kidolgozott modell az értékek változásának kutatását célozza. Elméleti kiindulópontja az az elgondolás, hogy a második világháború után komoly értékváltozáson, egyfajta „csendes forradalmon” mentek keresztül a nyugat-európai társadalmak. A gazdasági jólét megszületése változást idéz elő az emberek értékvilágában: a létfenntartás, a materiális szükségletek mellett egyre nagyobb szerepet kapnak az Inglehart által posztmateriálisnak nevezett értékek.

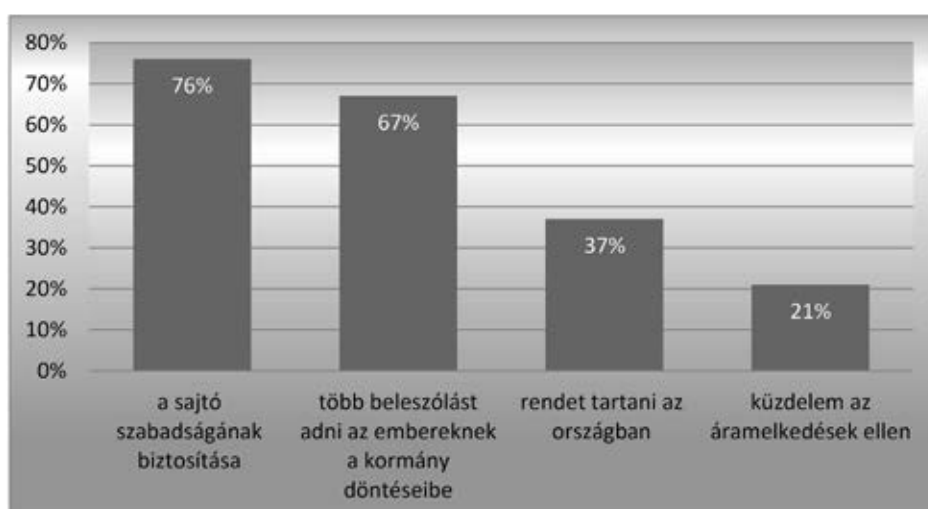
⁹ Keller Tamás: Magyarország helye a világ értékterképén, *Tárki*, 2009, http://www.tarki.hu/hu/research/gazdkult/gazdkult_wvs_keller.pdf (letöltés: 2017. VIII. 30.).

Forsense: Változó értékek Magyarországon, *Forsense*, 2013. XII. 10., <http://forsense.hu/tarsadalom/valtozo-ertekek-magyarorszagon> (letöltés: 2017. VIII. 30.).

Arra kértük a válaszolókat, hogy a megadott négy kategória közül válasszák ki a társadalom működése szempontjából számukra legfontosabb, illetve második legfontosabb elemet. A négy kategória: „rendet tartani az országban”, „küzdelem az áremelkedések ellen”, „több beleszólást adni az embereknek a kormány döntéseibe” és „a sajtó szabadságának biztosítása”, amelyek közül az első kettő a materiális, a második kettő a posztmateriális értékek közé sorolható. A válaszok alapján látható, hogy a médiatanárok körében inkább a posztmateriális értékek domináltak. A választott (első vagy második helyen feltüntetett) kategóriák között a „sajtó szabadságának biztosítása” állt az élen (76%), amit a „több beleszólást adni az embereknek a kormány döntéseibe” (67%) követett. A harmadik helyre szorult a „rendet tartani az országban” (37%) és az utolsó helyen szerepelt a „küzdelem az áremelkedések ellen” (21%, lásd a 3. ábrát).

3. ábra

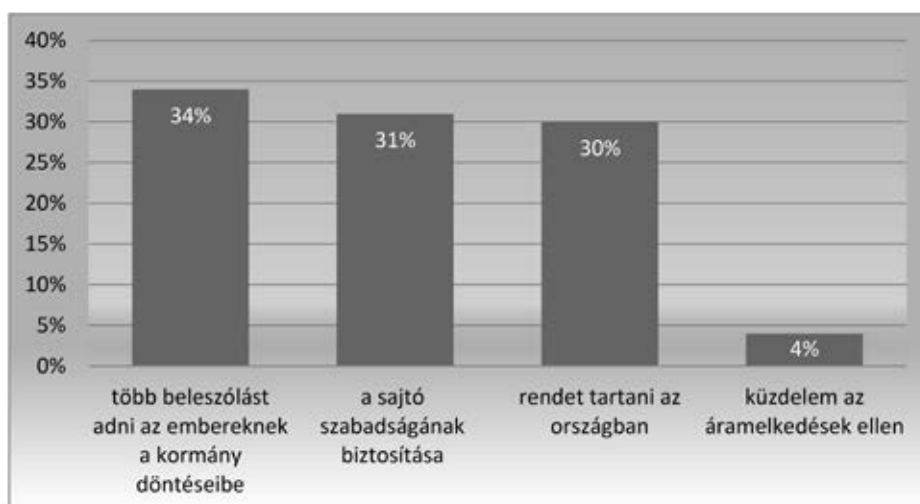
Az első és a második helyen választott értékek (százalékban)



Ha csak az első helyen választottakat nézzük, némileg eltérő képet kapunk: első helyre a „több beleszólást adni az embereknek a kormány döntéseibe” került, kis különbséggel ezt követte „a sajtó szabadságának biztosítása”. A két materiális kategóriát a válaszolók alig kétötöde választotta az első helyen (lásd a 4. ábrát).

4. ábra

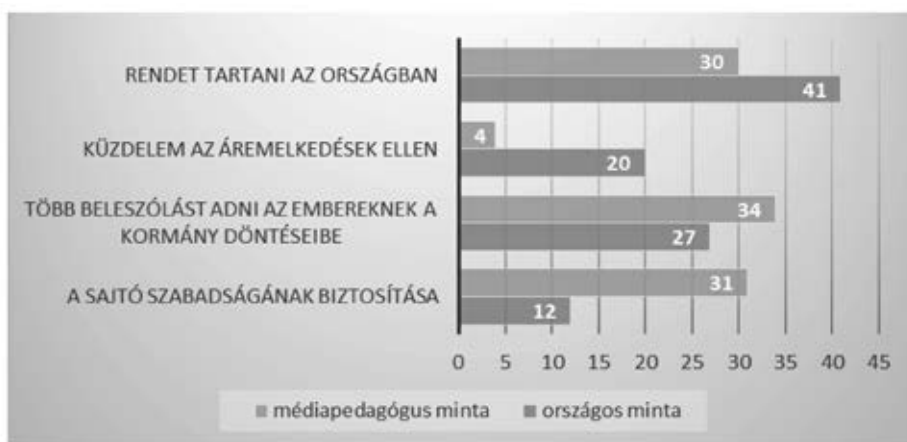
Az első helyen választott érték (százalékban)



A Forsense kutatásának (2013) eredményei alapján látható, hogy a pedagógusok egyértelműen inkább a posztmateriális értékek mentén választottak, mint általában az ország felnőtt lakossága.¹⁰ A politikai participáció, illetve ettől nem függetlenül az önkifejezés értéke fontosabb szerepet tölt be az életükben, mint a kérdésnél szereplő materiális értékek (lásd az 5. ábrát).

5. ábra

A materiális és posztmateriális értékek választása az első helyen (százalékban)



Fontos tapasztalat ugyanakkor, hogy a pedagógusok egynegyede nem választotta a sajtószabadságot a legfontosabb értékek közé. A demográfiai mutatók mentén az látszik, hogy a posztmateriális értékeket az átlagnál nagyobb arányban választották a budapesti, illetve a megyeszékhelyi iskolákban dolgozó pedagógusok (93 %), mint a városokban, községekben élők (61 %). De különbség mutatható ki aszerint is, hogy valaki óvodában vagy általános iskola alsó tagozatában tanít, hiszen az ő körükben a sajtószabadságot választók aránya 61 százalék, míg a felső tagozaton vagy gimnáziumban tanítók körében ez az arány 88 százalék volt.

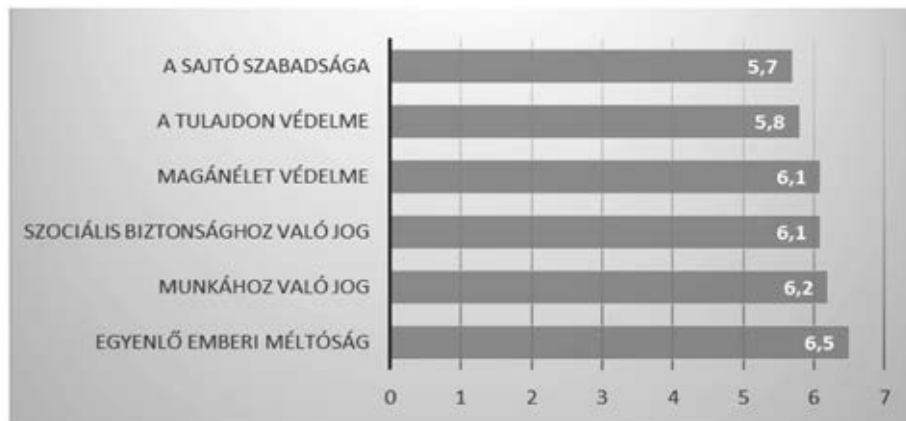
2.3. A sajtószabadság helye az alapjokok között

A következő kérdéssel azt kívántuk kideríteni, vajon a felsorolt alapvető jogok, értékek között a fontosság alapján hova helyezik a pedagógusok a sajtószabadságot. Az egyes elemeket egy hétfokú skálán értékelhették a válaszolók úgy, hogy sorrendet nem kellett felállítaniuk a listában szereplő elemek között. Választható elem volt: „a sajtó szabadsága”, „az egyenlő emberi méltóság”, „a munkához való jog”, „a szociális biztonsághoz való jog”, „a magánélet védelme” és „a tulajdon védelme”.

A válaszolók valamennyi felsorolt értéket egyaránt fontosnak tartották. A válaszok alapján magyfokú szociális érzékenység, az emberi méltóság tisztelete, a szabadságjogok fontosságának általános tudata körvonalazódott. Minden megadott lehetőség átlagos értéke a maximumként megjelenő 7-eshez képest igen magas volt, 5,7 és 6,5 között mozgott. Valamennyi érték esetében kicsi volt az adott értéket „nem fontosnak” tartók aránya, az átlagnál alacsonyabbra értékelők aránya az egyes elemeknél 3 és 10 százalék között mozgott. A felsorolt értékek egyikét sem minősítették olyanak, ami számukra ne lenne fontos (lásd a 6. ábrát).

¹⁰ Fontos rögzíteni, hogy az országos kutatásban az itemek között a „szólásszabadság” szerepelt, míg a pedagóguskutatásban a „sajtószabadság”. Noha a két kategória más jelentéstartománnyal bír, a kutatás kontextusában a vizsgált értékek rendjében megengedhetőnek tűnt a két adat összehasonlítása.

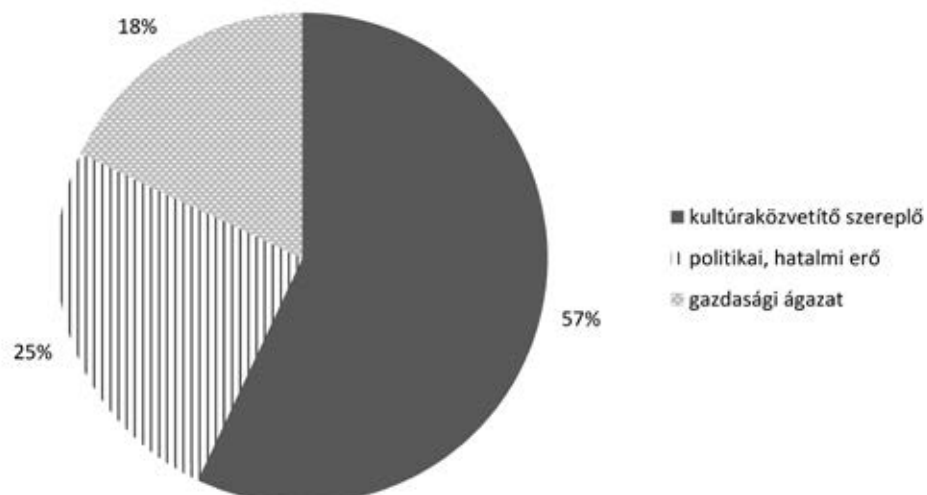
6. ábra
Az értékek fontossága (átlag 7 fokú skálán)



A pedagógusok a sajtószabadságot jellemzően annak társadalmi kontextusában, a demokratikus rend működésének feltételeként jelölték meg. Fontosabbnak tartották, mint a kérdőívben szereplő materiális értékeket, de nem tettek különbséget a leglényegesebb alapjogok között azok fontossága szerint, hiszen az emberi méltóságot vagy a tulajdon védelmét, valamint az alapvető szociális jogokat lényegében ugyanolyan fontosnak ítélték, mint a sajtószabadságot. Ugyanakkor tanulságos, hogy a fenti listában szereplő jogok közül messze a legkevesebb szavazatot kapta a sajtószabadság mint „nagyon fontos” érték. A válaszolók 38 százaléka ítélte 7 pontosnak a sajtószabadságot, míg az emberi méltóság 71 százalékuknál kapott 7-es értéket, és a többi felsorolt jog is rendre a válaszolók körülbelül 50 százalékánál maximális értéket ért el. Azaz nem emelkedett ki a választott értékek közül a sajtószabadság. Mi több, fontossága – nemcsak az átlag alapján – kisebbnek tűnik az egyén mindennapjaihoz egyértelműbben kötődő alapjogokénál.

3. A média szerepe

7. ábra
Ön szerint a média elsődlegesen...



A pedagógusok médiáról alkotott képe nyilvánvalóan meghatározza attitűdjüket a tanítás területén is. Felfogásuk, elvárásaik, viszonyuk óhatatlanul alakítja az átadandó ismeretek hangsúlyait, kontextusba helyezését. Ehhez kapcsolódó első kérdésünk a média világának komplex megközelítése helyett egyetlen konkrét választásra kérte a pedagógusokat: „Ön szerint a média elsődlegesen gazdasági, kultúraközvetítő vagy politikai ágazat?” (lásd a 7. ábrát).

A média mint komplex társadalmi jelenség értékelése alapján egy „hagyományos” médiakép bontakozott ki – amennyiben nem annak sokrétűségére, többfunkciós szerepére fókuszáltunk, hanem arra kértük a válaszolókat, hogy a kultúra–politika–gazdaság hármásából válasszanak ki egyet mint a média leglényegesebb elemét. A média elsődleges karaktere az így kapott válaszok alapján a kultúraközvetítés, és lényegesen kevesebben azonosították a politika és a gazdasági szféra részeként.

3.1. A médiarendszer értékelése

A média működéséről szóló kérdések elsősorban arra kerestek választ, hogy a pedagógusok véleménye szerint melyek egy jól működő médiarendszer legfontosabb jellemzői. A felkínált elemek három nagy kategóriába voltak sorolhatók: demokratikus funkció („sokszínű, kiegyensúlyozott tájékoztatás”), médiakínálati jellemzők („minőségi gyermekműsorok”, „minél több hazai tévéjáték jelenléte a kínálatban”), piaci és versenyelemek („versengő filmcsatornák”, „a hirdetések médiumok közötti aránytalan elosztását kizáró szabályok”). A válaszadás során rangsorolni kellett az egyes elemeket. A rangsor alapján kapott értékek kirajzolták a fontossági sorrendet: kiugró arányban a „sokszínű, kiegyensúlyozott tájékoztatás” került az első helyre (a válaszolók 71 százalékánál). Másodikként és harmadikként a tartalomkínálati elemek szerepeltek. A piaci működést leíró két elem lett a negyedik, illetve ötödik, lényegében hasonló válaszstruktúrával.

Feltehetően a vizsgált sokaság karakterét jelzi az a fajta érzékenység, hogy a minőségi gyermekműsorok kínálatban való jelenlétét különösen fontosnak ítélték a pedagógusok. A válaszolók kétharmada ezt a kategóriát az első vagy a második helyre sorolta. A többi felkínált szempont nem mutatott kiugró értéket; egyikük sem volt olyan karakteres elem, amely e rangsor szerint lényegesen alakítaná a médiarendszer működéséről kialakított képet.

A válaszok azt jelzik, hogy a média működését a pedagógusok elsősorban a tartalomkínálat oldaláról ragadták meg, a média fontos funkciójának tartják a sokszínű tájékoztatást és a minőségi tartalomszolgáltatást. A média mint gazdasági ágazat csak marginálisan jelent meg, a média piaci jellemzői nem kaptak hangsúlyos szerepet a médiáról, a médiarendszerről kialakított képben (lásd a 8. ábrát).

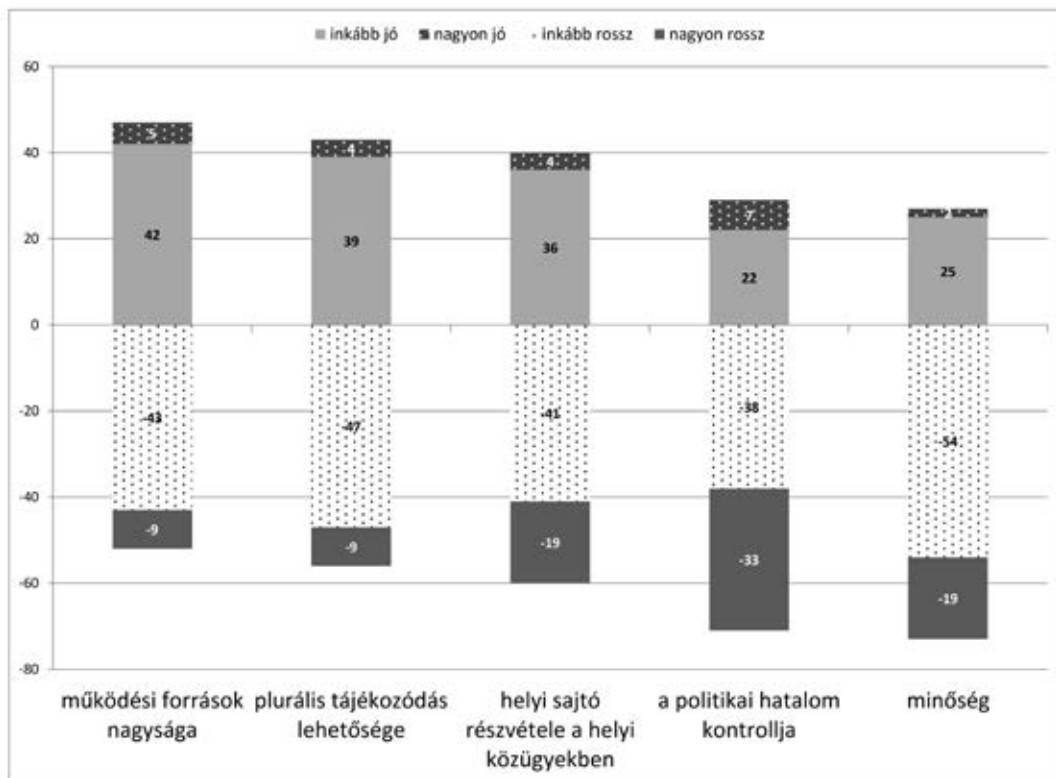
8. ábra

Egy jól működő médiarendszer elemei (a rangsorban elfoglalt hely átlaga)



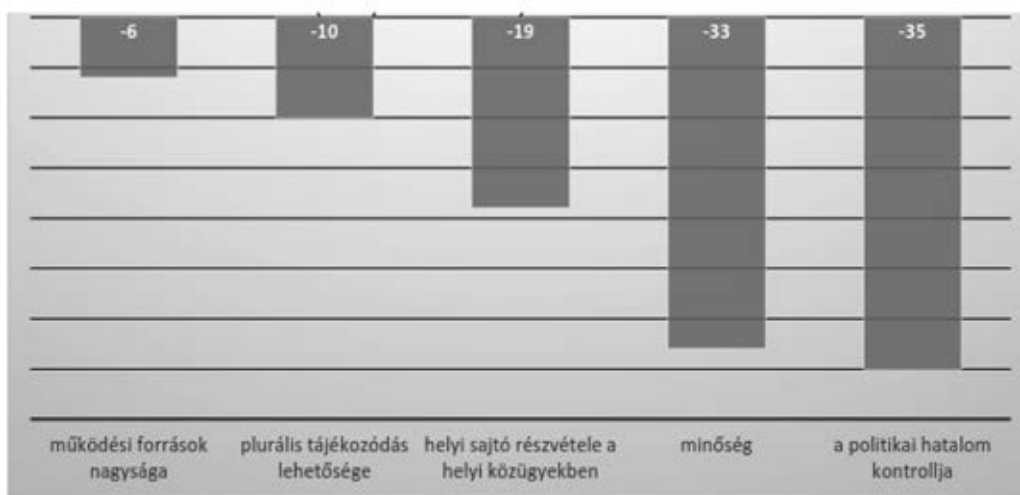
A pedagógusok szerint a magyar médiarendszer számos eleme inkább rosszul, mintsem jól működik. Az általunk megadott, a rendszer működését különböző szempontokból értékelő listán nem volt olyan tényező, amelyben többségbe kerültek volna a „nagyon jó”, illetve az „inkább jó” válaszok, és az „inkább rossz”, illetve a „nagyon rossz” válaszok domináltak (lásd a 9. ábrát).

9. ábra
A médiarendszer működése



A megítélést plasztikusan érzékelteti, ha egy -100/+100 skálán mutatjuk be az eredményeket (lásd a 10. ábrát).

10. ábra
A médiarendszer működése -100/+100 skálán



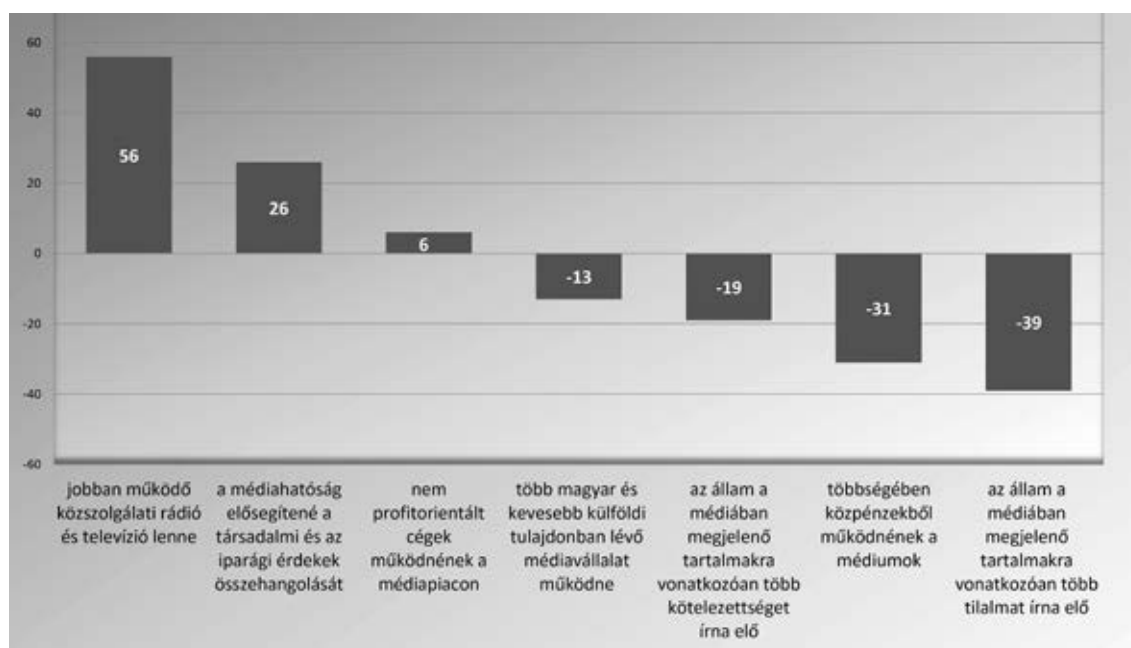
Amikor abból a szempontból értékelték a magyar médiarendszert a pedagógusok, hogy az mennyire képes a politikai hatalom kontrolljaként működni, lesújtó képet kaptunk. A válaszolók több mint kétharmada ebből a szempontból rossznak ítélte a médiarendszert, és hasonlóan értékelték azt a minőség szempontjából is. A két értékelés csak annyiban különbözött egymástól, hogy a minőség értékelésénél az „inkább rossz” válaszok domináltak, míg a politikai kontrollként való működés megítélésében közel azonos volt az „inkább rossz” és a „nagyon rossz” válaszok aránya. Azaz nemcsak átlagosan kapott ebből a szempontból rossz minősítést a médiarendszer, hanem a pedagógusok egyharmada nagyon rossznak ítélte a működést, és semelyik másik általunk felsorolt szempont nem szerepelt ilyen rosszul a válaszolók körében.

A média rendelkezésére álló források nagysága ért el a leginkább közepes eredményt a pedagógusok értékelésében, és bár többségbe kerültek a negatív válaszok, itt még viszonylag egyenletes volt az azok megoszlását leíró görbe alakja, ahogy ez elmondható a plurális tájékozódás lehetőségeinek megítéléséről is.

A médiakínálat lehetséges javításánál – ahol szintén zárt, általunk megfogalmazott listából választhattak a pedagógusok – kulcskérdésnek a közszolgálati csatornák működését tekintették. Szinte egyöntetűen igaznak minősítették azt az állítást, hogy: „A médiakínálat jobb lenne, ha jobban működő közszolgálati rádió és televízió lenne az országban.” A válaszolók majdnem fele (41 %) teljesen igaznak érezte ezt az állítást, és közel fele (46 %) inkább igaznak. Semmilyen más általunk ajánlott megoldás nem ért el hasonló válaszarányt: a második helyen szereplő médiahatósági pozitív szerepvállalással is csak a válaszolók 18 százaléka értett teljesen egyet. A lehetséges pozitív változást segítő megoldásként a pedagógusok – bár megosztottak voltak – inkább egyetértettek egy olyan megoldással, amely a piac szabad működése helyett egy alapvetően nonprofit működési modellel tudná javítani a médiakínálatot. Ez az eredmény rendkívül fontos eleme a pedagógusok gondolkodásmódjának. Láttuk korábban, hogy jellemzően nem gazdasági ágazatként látják a média világot, és noha a rendelkezésre álló működési források szempontjából sem ítélték meg túl pozitívan a helyzetet, a megoldást nem a piaci működés feltételeinek javításában keresték. Ezek az eredmények megerősítik azt a feltevést, hogy a pedagógusokban a médiáról szólva még mindig egy régebbi világ emléke a meghatározó. A jól működő közszolgálati média, az ágazat működéséből a pénzügyi haszonelvűség kiiktatása, az állami szerepvállalást az iparági szereplők társadalmi felelősségvállalásának erősítésében kereső gondolkodásmód viszonylag távol esik a 21. század elejének médiavilágától, bár erősen közelít a jelenlegi kormányzat ki nem mondott szándékaihoz. A több közpénz médiába irányítását ugyan alapvetően elutasították, de az ennek ellenére elérendő nonprofit jelleg alapvetően illúzió, illetve az ágazat visszaesésének veszélyével jár.

11. ábra

A médiakínálat jobb lenne, ha... (-100/+100 skála)



A pedagógusok alapvetően elutasították az állam további szabályozói tevékenység révén való beavatkozását, ahogy azt sem gondolják, hogy a magyar tulajdonú társaságok preferálása jobb helyzethez vezetne a médiában (lásd a 11. ábrát).

3.2. A sajtószabadság helyzete Magyarországon

A kérdőívben a sajtószabadság állapotát hétfokú skálán értékelték a válaszolók. Az eredmények arról tanúskodtak, hogy a pedagógusok szerint a sajtószabadság helyzete inkább rossz: a válaszolók 55 százaléka látta úgy, hogy a 7-es skála alsó felében helyezkedik el annak értéke. A válaszok átlagértéke 3,5 lett, és a válaszolók csupán 3 százaléka vélte úgy, hogy a sajtószabadság érvényesülésével nincs probléma Magyarországon.

A kérdőív rákérdezett a sajtószabadság helyzetének változására is. A válaszolók 2009–2010 táján kifejezetten jobbnak ítélték a sajtószabadság helyzetét (4,8), és 30 százalékuk vélte úgy, hogy nem volt olyan körülmény, amely veszélyeztette volna a sajtó szabad működését. Ha a kérdőívben szereplő még régebbi időpontra adott értékeket vizsgáltuk, azt tapasztaltuk, hogy a pedagógusok az 1990-es évek végén hasonlóan ítélték meg a sajtószabadság helyzetét, mint 2009–2010 körül. Az átlagérték ebben az esetben is 4,8 volt. A pedagógusok megítélése szerint tehát a sajtószabadság állapota az elmúlt években romló tendenciát mutat.

A Mérték Médiaelemző Műhely sajtószabadságindex-kutatása évről évre hasonló módon vizsgálja a teljes lakosság, illetve az újságírók és a médiamedvezserek körében a sajtószabadság állapotáról alkotott véleményeket.¹¹ A 2014-es adatok alapján a lakosság körében mért érték lényegében megegyezett a pedagógusok által adott válaszokból kirajzolódó véleménnyel. A sajtószabadság aktuális helyzetét a lakosság 3,4-re, míg a tanárok 3,5-re értékelték. A Mérték kutatása alapján az újságírók átlagosan 2,8-as értéket adtak. Az eredmények azt jelzik, hogy a kutatásban részt vett pedagógusok az újságíróknál valamivel pozitívabban értékelték a sajtószabadság helyzetét Magyarországon, azaz ők inkább az átlagos népességhez, semmint a szakmában dolgozókhöz hasonlóan látták a helyzetet.

A kérdőív arra is rákérdezett, mit gondolnak a tanárok a magyar sajtószabadság helyzetéről nemzetközi összehasonlításban. A válaszokból az derült ki, hogy a pedagógusok a nemzetközi sajtószabadság-index eredményeihez képest kicsit negatívan ítélték meg a magyar helyzetet. A Freedom House éves indexében használt 3 kategóriát („szabad”, „részben szabad”, „nem szabad”) vettük alapul. A válaszolók 48 százaléka helyezte el Magyarországot – a Freedom House eredményeivel összehangban – a „részben szabad” kategóriában, ugyanakkor viszonylag magas arányban (41 %) gondolták úgy, hogy a harmadik kategóriába, tehát a „nem szabad” kategóriába tartozik az ország. A döntő többség rosszabbnak ítélte a magyarországi sajtószabadság helyzetét a visegrádi országokénál, és ez a vélemény megegyezett a Freedom House jelentésében foglaltakkal, hiszen a másik három visegrádi ország „szabad” besorolással megelőzte a rangsorban Magyarországot.¹²

A sajtószabadság állapotának értékelése nyilvánvalóan összefügg a pedagógusok azon véleményével, hogy nagyon erős az állami befolyásolási szándék, és a politika sok csatornán keresztül alakítja a sajtó működését. Arra a kérdésre, milyen erős a politikusok közvetlen nyomása az újságírókra, a válaszolók 77 százaléka választotta egy 4 fokú skálán a 3-as és a 4-es értéket. Ugyanez a kérdés a főszerkesztőn keresztül való nyomásgyakorlás mértékéről már 82 százalékos értéket mutatott, tehát a válaszolók túlnyomó többsége gondolta úgy, hogy a politika intenzíven nyomást gyakorol az újságírók tevékenységére. A pedagógusok közül senki nem gondolta azt, hogy a politikai nyomásgyakorlás gyenge lenne, a válaszok között nem szerepelt 1-es érték.

11 Mérték Médiaelemző Műhely: A sajtószabadság helyzete 2014, *Mérték*, 2015. II. 26., <http://mertek.eu/2015/02/26/a-sajtoszabadsag-helyzete-2014-2/> (letöltés: 2017. VIII. 30.). A Mérték 2016-os, újságírók körében végzett kutatása a sajtószabadság helyzetének romlását jelezte. Az újságírók a sajtószabadság helyzetét – az ebben a vizsgálatban alkalmazott hétfokú skálára transzformálva – 2,7 pontra értékelték. Lásd még Timár János (2017): Az újságírók sajtószabadság-képe 2016-ban Magyarországon. *Mérték Füzetek*, 13. sz., http://mertek.eu/wp-content/uploads/2017/06/ujsgirok_sajtoszabadsag_2016.pdf (letöltés: 2017. VIII. 30.).

12 Freedom House: Press Freedom Rankings 2014, *Freedom House*, <https://freedomhouse.org/report/freedom-press-2014/press-freedom-rankings> (letöltés: 2017. VIII. 30.).

3.3. Médiapiaci ismeretek

A kutatás egyik fő kérdése az volt, hogyan viszonyulnak a pedagógusok a médiához mint piaci termékhez, egy beavatkozásokkal teli, de mégiscsak a szabad verseny keretei között működő iparághoz. Korábban már bemutattuk, hogy a pedagógusok világképében továbbra is elsősorban kultúráközvetítő ágazatként jelent meg a média, miközben történelmi mértékkel mérve ugyan nem régóta, de a média is az eladható, értékesíthető termékek világának része lett. A termék maga a kommunikáció, legyen szó a hagyományos televíziózásról vagy a közösségi hálóknál kínált kommunikációs robbanásról. A médiavilág megértésének, az információs környezetben való eligazodásnak fontos eleme a médiapiac alapvető működési mechanizmusainak, jellemző folyamatainak ismerete. A médiavállalatok működését biztosító üzleti modellek ismerete, a különböző médiapiaci szegmensek piaci jellemzői és a működésüket meghatározó trendek ismerete a médiaműveltség része. E nélkül aligha képzelhető el a médiaszövegek értő, kritikai szemléletű befogadása és értelmezése, az információs környezet tudatos használata.

A kutatás alapján azonban ezen a területen találtuk a legnagyobb hiányosságokat. Egyfajta távolságtartásról tanúskodtak azokra a kérdésekre kapott a válaszok, amelyeket a pedagógusok médiapiaci ismereteinek feltérképezése érdekében iktattunk a kérdőívbe. Rákérdeztünk különböző médiumok olvasottsági, nézettségi adataira, egyes piaci szegmensekben működő piaci szereplők számára vagy az állami hirdetések teljes hirdetési piachoz képest megadható arányára. A válaszokból kirajzolódó általános kép szerint a pedagógusoknak viszonylag alacsony szintű volt a piacismeretük. A valós számokhoz képest nagy eltérésekkel becsülték meg az egyes értékeket, a válaszolók kis százalékának sikerült csak a valós piaci adatokhoz közelítő értékeket megadni.

A korábban jelzett „hagyományos” médiaképet erősíti, hogy az RTL átlagos esti nézettségét erősen felülértékelték a válaszolók (a pedagógusok szerint 43 százalék – a Nielsen közönségmérése alapján 20 százalék),¹³ miközben a valóságosnál alacsonyabbnak értékelték az Index.hu napi látogatottságát (a pedagógusok szerint 40 000 látogató – a Gemius-Ipsos adatai alapján 492 000 látogató). A válaszokból kirajzolódó átlagérték a valós érték tizede volt csupán, ami arról tanúskodik, hogy a kérdőívet kitöltő pedagógusok nagy része inkább egy televíziózás által dominált tájékozódást és médiahasználatot feltételez, és médiaképükben kevésbé jelenik meg az új média környezete és tartalomkínálata. A médiapiacra megjelenő forrásokhoz képest az állami hirdetések arányát pedig a valóságosnál magasabbnak vélték a válaszolók.

Az ezen a területen mutatkozó ismerethiány felhívja a figyelmet arra, hogy a pedagógusképzésben mindenképpen nagy figyelmet kell fordítani a valós piaci ismeretek átadására, illetve az ezzel kapcsolatos információk megszerzésének módjára.

3.4. A média szabályozásáról

A szabályozási rendszerrel összefüggésben nem elsősorban a szabályozás részleteinek ismeretét kutattuk, hanem azt kívántuk feltárni, hogy egyes témakörök szabályozottságáról milyen tudással rendelkeznek a pedagógusok. Ugyanabban a logikában működtünk, mint a piacismeretnél, azaz hogy az állami beavatkozás legitim jellege, a szükséges állami szerepvállalás mennyire ismert a körükben. Nehezen képzelhető el ugyanis, hogy a sajtószabadság működésének elvi kérdéseiről vagy gyakorlati konfliktusairól megalapozottan legyen képes beszélni az, aki nem rendelkezik ilyen ismeretekkel.

Az eredményekből az derült ki, hogy a gyermekvédelmi rendelkezéseket gyakorlatilag kivétel nélkül ismerik a pedagógusok, tudják, hogy ezek részei a médiajogi szabályozásnak. Azt is sokan tudják, hogy a reklámokra is vonatkoznak szabályok. Más kérdésekben már inkább bizonytalanság tapasztalható. A piaci ismeretek hiányával is összefüggésbe hozható, hogy a speciális médiajogi tulajdonosi korlátozások tényéről több mint egyharmaduk nem tudott. Ugyanakkor a fontos eseményről szóló tájékoztatási kötelezettséget a válaszolók fele – vélhetően összefüggésben a médiáról kialakított képükkel – a törvényi szabályozás részeként képzelte el, ahogy egyharmaduk

¹³ RTL Klub weekly audience report http://r-time.hu/files/war_22_2014.pdf (letöltés: 2017. II. 4.).

azt is feltételezte, hogy a főszerkesztő kiválasztásának szempontjai is a törvényi szabályozás részét képezik. Pedig ez utóbbi két kategória nem része a hatályos szabályozásnak (lásd a 2. táblázatot).

2. táblázat
A média állami szabályozásának része... (százalékban)¹⁴

Szabályozási témakörök	igen	nem
A televíziós műsorszámok életkori kategóriák szerinti besorolása	97	3
A televízióban megjelenő reklám mértékének szabályozása	84	16
A médiapiacra vonatkozó speciális tulajdoni korlát	61	39
A tájékoztatási kötelezettség minden fontos eseményről	52	48
A főszerkesztő kiválasztásának szempontjai	35	65

Abban a kérdésben, hogy: „Milyen témakörben lenne fontos a szabályozást a gimnáziumi oktatás részévé tenni?“, elsősorú többséggel első helyen a „sajtószabadság funkciója egy demokratikus jogállamban” válasz lehetőségeket választották a pedagógusok (88 %). A többi, általunk megadott lehetőségre adott válaszok már jobban megoszlottak: a „szerzői jogi alapok” oktatása még 57 százalékot kapott, ezután gyakorlatilag azonos aránnyal szerepeltek a „médiapiac működését befolyásoló szabályozási eszközök” (53 %), a „reklámszabályok” (52 %) és a „sajtótevékenység tartalmi korlátai” (50 %). A médiafelügyelet intézményrendszerének megismertetését a pedagógusok mindössze egyharmada (36 %) tartotta fontos oktatási témának a gimnáziumokban.

4. Saját médiahasználati szokások

A médiával kapcsolatos „elméleti” ismeretek és elképzelések mellett arra is kíváncsiak voltunk, hogy a pedagógusok mindennapjaiban, „gyakorlati” működésében miként jelent meg a média. A kérdőívben több kérdés is vonatkozott a médiafogyasztási szokásaikra, eszközhasználatukra, a digitális világ adta lehetőségekre való nyitottságukra (lásd a 3. táblázatot).

3. táblázat
A kutatásban részt vett pedagógusok médiahasználati szokásai (százalékban)

	Minden nap	Hetente 3–4-szer	Hetente 1-2-szer	Ennél ritkábban	Egyáltalán nem
Internetezni	92	6	3	–	–
Közösségi oldalra felmenni	56	16	5	11	12
Televíziót nézni	45	17	18	9	11
Napilapot olvasni	26	23	25	16	10

14 A táblázatban szereplő első három témakör része, az utolsó kettő nem része a szabályozásnak.

Ahogy a 3. táblázatból látszik, a pedagógusok számára nem idegen a digitális média világa. Gyakorlatilag valamennyien számítógép-használók, és szinte mindennap használják az internetet is. A közösségi oldalakon is határozott aktivitást mutatnak, háromnegyedük rendszeresen jelen van a közösségi médiafelületeken, és mindössze egytizedük zárkózik el az újkori kommunikáció e formájától. A „hagyományos” tömegmédia is jelen van a mindennapjaikban, de kevésbé hangsúlyosan: ugyan többségük rendszeresen televíziózik, de nem idegen ettől a csoporttól a tévénezést a mindennapokból száműző magatartás sem. A napilapolvasás a legkevésbé jellemző médiahasználati forma a körükben. Viszonyításképpen az European Digital Landscape adatai szerint 2014-ben az európai felnőtt lakosság 72 százaléka internetezett rendszeresen, és 48 százaléka rendelkezett Facebook-profillal,¹⁵ azaz a digitális világban a kérdőívet kitöltő pedagógusok felülreprezentáltak.

A pedagógusok számítógép-használatát részleteiben is megpróbáltuk feltérképezni. A válaszoló pedagógusok nagy része birtokolja és használja is azokat az alapismereteket, amelyek a számítógép adta lehetőségek kihasználását biztosítják. Internetes aktivitásuk túl is mutat a szokásos mértéken, hiszen bevallásuk szerint többségük már kommentelt, és az, hogy egytizedük blogot is vezet, feltehetően túlmutat a hasonló társadalmi helyzetben élők aktivitásán (lásd a 4. táblázatot).

4. táblázat

A pedagógusok kommunikációs aktivitása a számítógép igénybevételével (százalékban)

Számítógép-használat	igen	nem
Az óráimon rendszeresen használom a számítógépet	78	22
Képes vagyok kezelni szerkesztő/vágó programokat a számítógépen	78	22
Pénzügyeim egy részét interneten intézem	74	26
Írtam már kommentet egy internetes bejegyzésre	57	43
Saját blogot vezetek	11	89

A blog írása bár gyakoribb volt a budapesti válaszolóknál, mint a vidéken élőkénél, mégsem mondható, hogy egyszerűen településfüggő lenne, hiszen a községekben élők körében is az átlagot meghaladó volt az aránya. Ugyanakkor ez a tevékenység szinte kizárólag a középiskolában tanítókat, illetve a más intézményekben (és nem óvodában, általános iskolában) dolgozó pedagógusokat jellemezte.

A kommentelés esetében viszont egyetlen demográfiai változó sem mutatott statisztikailag értékelhető eltérést a válaszolók között; erről az aktivitásról talán elmondható, hogy ez csoportjellemző volt.

A többi – a pedagógusok többségét jellemző – aktivitás esetén sem volt igazán kimutatható eltérés a különböző változók alapján. Statisztikailag az egyetlen értékelhető eltérés egy logikusan várható metszet mentén mutatható ki: az oktatás részeként kezelt számítógép-használat az óvodákban, illetve az egyéb intézményekben dolgozóknál lényegesen alacsonyabb volt. Említésre méltó viszont, hogy a középiskolában oktatók körében az erre a kérdésre adott „igen” válaszok aránya 95 százalék volt. A magas arány mindenképpen azt jelzi, hogy a nagyobbaknál a médiaoktatás részeként jelen van a digitális technológia használata.

15 European Digital Landscape 2014, *SlideShare*, 5 February 2014, <https://www.slideshare.net/wearesocialsg/social-digital-mobile-in-europe> (letöltés: 2017. VIII. 31.).

5. A médiaoktatás helyzete és jelentősége

A kutatás során kiemelten foglalkoztunk a gyerekek médiához való viszonyának szociokulturális és oktatási környezetével, illetve ehhez kapcsolódóan a pedagógusképzés kérdéseivel. A pedagógusok szerint rendkívül alacsony mértékű a családi környezetben zajló médianevelés. Arra a kérdésre, hogy véleményük szerint a magyar szülők mennyire tudatosak gyermekeik médianevelését illetően, a hétfokú skálán az átlagérték 2,6, azaz bőven a középérték alatti volt. Ez a vélekedés egybevág más kutatások adataival is. Az EU Kids Online kutatás eredményei szerint miközben a magyar gyerekek internet- és közösségioldal-használata elérte, sőt meg is haladta nem egy európai ország hasonló mutatóit, addig a szülői kontroll, illetve támogatói magatartás igencsak elmaradt az európai átlagtól.¹⁶

A kutatásban részt vett pedagógusok túlnyomó többsége (81 %) értékelte úgy, hogy a családi környezetben megszerezhető médiaismeret, tudatos használatra való felkészítés esélye meglehetősen csekély a magyar társadalomban. Ez az eredmény azért is lesújtó, mert egy másik kérdés kapcsán kiderült, hogy a pedagógusok szinte egyöntetűen úgy gondolják, hogy a szociokulturális környezetnek meghatározó szerepe van a médiafogyasztás, illetve a tudatos médiahasználat alakulásában. Ugyanakkor egyértelműen állást foglaltak a pedagógusok azzal kapcsolatban is, hogy a médiatudatosság tanítható. A válaszokból az derült ki, hogy a pedagógusok gondolkodásában a médiaértés fejlesztése komplex feladatként jelenik meg, amit az is jelez, hogy a családon és az iskolán kívül szerepet tulajdonítanak a médiahatóságnak, a civil szervezeteknek és még a médiavállalatoknak is.

Többségük (66 %) azon a véleményen volt, hogy a médiaértést önálló tárgyként kellene oktatni az iskolában. A válaszolók 33 százaléka ezzel szemben úgy gondolta, hogy ezeket az ismereteket szerencsésebb lenne más tárgyak részeként illeszteni be az oktatási rendbe. (A jelenlegi kerettantervi rendszerben az általános iskolában más tantárgyak részeként jelenik meg a médiaoktatás.)

A pedagógusok a médiaoktatást nem pusztán gyermekvédelmi szempontból tartották fontosnak. Uralkodó volt az a komplex gondolkodásmód, amely ezt a tárgyat, ezeket az ismereteket tágabb kontextusban helyezi el, és a média világában való eligazodást, illetve a kommunikációs kompetenciák aktív fejlesztését célozza. Arra az eldöntendő kérdésre, hogy a médiaoktatás célja elsősorban a médiahasználattal együtt járó veszélyek és kockázatok csökkentése vagy a médiahasználat során a tudatos választás elsajátítása, az aktív részvételi kompetenciák megszerzése, a pedagógusok 97 százaléka az utóbbit választotta (lásd a 12. ábrát).

12. ábra
A médiaoktatás célja elsősorban



16 EU Kids Online II., *lsa.ac.uk*, [http://www.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20II%20\(2009-11\)/EUKidsExecSummary/HungaryExecSum.pdf](http://www.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20II%20(2009-11)/EUKidsExecSummary/HungaryExecSum.pdf) (letöltés: 2017. VIII. 30.).

A pedagógusképzésben a médiaismeret oktatása a válaszolók szerint nem kap megfelelő hangsúlyt. A pedagógusok kilenczede vélte úgy, hogy nem megfelelő szintű a médiaoktatás a felsőfokú képzésben, és 66 százalékuk azon a véleményen volt, hogy önálló szakként kellene a tárgyat oktatni a felsőoktatásban.

6. Összegzés és következtetések

Ez a kutatás eredeti célkitűzése szerint a médiaoktatásban érintett pedagógusok azon ismereteit, attitűdjeit vizsgálta, amelyek alapjaiban határozzák meg a médiaműveltség fejlesztése intézményesítésének lehetőségeit és irányait. Azt próbálta felmérni, hol érzékelhetőek hiányosságok a pedagógusok ismereteiben, a médiaműveltségnek melyek azok a területei, amelyekre a pedagógusképzés fejlesztése, egy jövőbeli intézményesítés során mindenképpen hangsúlyt kell fektetni.

A pedagógusok médiaműveltségének vizsgálta során kiemelt figyelmet kapott a pedagógusok sajtószabadsághoz való viszonya, a sajtószabadság értékvilágukban elfoglalt helyének feltérképezése. Az eredmények azt jelzik, hogy a sajtószabadság inkább elvont értéként jelenik meg, mintsem a médiavilág mindennapi gyakorlatában gyökerező alapértékként. Hasonló eredményt mutatott a sajtószabadság más alapjogok kontextusában való megjelenítése is, mivel a kutatásban szereplő, a mindennapokhoz jobban köthető alapjogok mellett a sajtószabadság a sor végére került. A médiarendszer működésének, a médiaipar piaci sajátosságainak ismerete a médiaműveltség része. E területen komoly hiányosságokat tárt fel a kutatás. A pedagógusok a médiafogyasztás piaci jellemzői terén jellemzően tévesen azonosították a fogyasztási szokásokat, így a piac egészének működését is. A pedagógusok válaszaiból egy „hagyományos” médiakép bontakozott ki: a médiát elsősorban kultúraközvetítő szerepkörben definiálták, és kevésbé jelent meg a média piaci karaktere, kevésbé tekintettek rá úgy, mint gazdasági ágazatra, pedig a médiakínálatot, az információáramlás jellemzőit alapjaiban határozzák meg a médiaipar piaci mechanizmusai, a globális médiavállalatok mögött kialakult üzleti modellek. Az eredmények alapján azt mondhatjuk, hogy a pedagógusképzés részeként foglalkozni kell a sajtószabadság demokratikus kultúrában betöltött szerepével, a médiarendszer alapvető működésével és funkcióival. Emellett hangsúlyosan meg kell jelenniük a média piaci működéséhez, a tartalomkínálat és a piaci mechanizmusok közötti összefüggésekhez kapcsolódó ismereteknek is.

A médiaműveltség részeként vizsgáltuk a pedagógusok médiahasználati szokásait és a médiakörnyezet használata során az interaktivitás, a nyilvános kommunikációban való részvétel jellemzőit. Az eredmények azt jelzik, hogy a kutatásban részt vett pedagógusok aktívan használják a digitális médiakörnyezetet, internetes aktivitásuk intenzívnek mondható, és döntő többségük használ digitális eszközöket az oktatásban is; képesek audiovizuális nyelven kifejezni magukat. Noha a vizsgálatban vélhetően a médiaoktatás iránt elkötelezett pedagógusok vettek részt, és így a szemléletük korszerűnek mondható, fontos hangsúlyozni, hogy a médiaoktatás fejlesztése során nagy jelentősége van a digitális világban való eligazodáshoz, aktív részvételhez szükséges szemléletmód fejlesztésének is. A médiaismeret intézményes keretek között való oktatása médiatudatos és az új médiát használó, a digitális környezetben eligazodni képes pedagógusokat tételez fel.

Abstract

School education plays a key role in the development of media literacy, and teachers' knowledge and attitudes shape media education in Hungary. While media awareness is part of the educational headline targets of the National Curriculum and media studies are widely taught, teacher training is still not in line with the provisions laid down in the National Curriculum. This research project chiefly examined teachers' attitudes towards media freedom, their knowledge of the operation of the media market and the possible topics of formal media education. The findings suggest that teacher training should be more focused on the role of press freedom in the democratic culture, the operation of the media market and the co-dependence of content supply and market mechanisms.

Nagy Krisztina jogász, az MTA Jogtudományi Intézetének tudományos segédmunkatársa, a Mérték Médiaelemző Műhely kutatója, a Televele Médiapedagógiai Egyesület alapító tagja. A Pécsi Tudományegyetem Állam és Jogtudományi Kar doktori programjának végzős hallgatója. Kutatási területe a médiaműveltség fejlesztésével összefüggő szabályozási kérdések vizsgálata.